

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Humanistiska fakulteten
Institutionen för kulturvetenskaper

Om politisk handling, villkoren för det mänskliga och den ständiga tillblivelsen

- en jämförelse mellan Hannah Arendts handlingsbegrepp och
Judith Butlers performativitetsbegrepp

Genusvetenskap, fördjupningskurs HT 2010
Kandidatuppsats 15 hp.
Inlämning: 10 januari 2011
Författare: Anna Lindeborg
Handledare: Berit Larsson

SAMMANDRAG

I denna teoretiska uppsats jämförs och problematiseras filosofen Hannah Arendts (1906-1975) begrepp *handling* och filosofen Judith Butlers (1956-) begrepp *performativitet*. Genom detta så jämförs även deras respektive användning av begreppet *politik*. Syftet med uppsatsen är att problematisera användningen av dessa begrepp samt att jämföra dem med varandra och argumentera för de likheter som finns. Ytterligare ett syfte är att argumentera för Hannah Arendts viktiga bidrag till samtida genusvetenskaplig forskning.

Först redogör jag för Hannah Arendts och Judith Butlers användning av begreppen var för sig för att sedan göra jag en jämförande begreppsanalys där jag jämför likheterna mellan deras användning av begreppen.

Mina slutsatser är att det finns ett flertal likheter mellan Arendt och Butlers teorier kring politik och villkoren för det mänskliga. Både Butler och Arendt är starkt kritiska till en identitetspolitik. De grundläggande likheterna mellan begreppet *handling* och begreppet *performativitet* är att de båda handlar om görande och skapande av identiteter och av genus. Det är genom dessa aktiviteter som det mänskliga skapas och framträder. Både Butler och Arendt betonar vikten av ett mänskligt kollektiv för att detta ska kunna ske, den mänskliga pluraliteten. Vad som styr denna tillblivelse och framträdelse är det som Arendt kallar en väv av relationer och det som Butler benämner som normer.

I Hannah Arendts genomgående kritik av identitetspolitik och betonande av en performativ politik ser jag viktiga teoretiska bidrag till samtida genusforskning.

NYCKELORD: Hannah Arendt, Judith Butler, *The Human Condition*, *Undoing Gender*, handling, performativitet, politik, politisk handling, framträdelserum, normer, identitetspolitik

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	4
1.1 BAKGRUND	4
1.2 SYFTE	6
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR	6
1.4 AVGRÄNSNINGAR OCH MATERIALDISKUSSION	7
1.4.1 <i>The Human Condition</i> och <i>Undoing Gender</i>	7
1.4.2 Böckernas originalspråk och de svenska översättningarna	8
1.4.3 Arendts kritik av sin samtida feministiska rörelse	9
1.5 TEORETISKT RAMVERK, METODOLOGI OCH ARBETSMETOD	9
1.5.1 <i>Essentially Contested Concepts</i> - tvetydighet och utmanande definitioner	10
1.6 FORSKNINGSFÄLTSÖVERSIKT	12
1.7 DISPOSITION	14
2. BEGREPPSANVÄNDNING	15
2.1 ARENDTS ANVÄNDNING AV <i>HANDLING</i> OCH <i>POLITIK</i>	15
2.1.1 Den viktiga distinktionen mellan <i>vad</i> och <i>vem</i>	16
2.1.2 <i>En väv av relationer</i>	17
2.1.3 <i>Det offentliga, det privata och det sociala</i>	18
2.1.4 Framträdelserummet - en förutsättning för <i>handling</i> och <i>politik</i>	20
2.2 BUTLERS ANVÄNDNING AV <i>PERFORMATIVITET</i> OCH <i>POLITIK</i>	21
2.2.1 Det performativa - det politiska	22
2.2.2 <i>Liv och levbart liv</i>	23
3. DEN JÄMFÖRANDE ANALYSEN	24
3.1 <i>Vemets</i> tillblivelse och den <i>overkliga</i> existensen	24
3.2 Ingen <i>handling</i> utan tal	26
3.3 <i>Normer</i> och <i>väven av relationer</i> - förutsättningar för att möjliggöra <i>verklig</i> handling	27
3.4 <i>Framträdelserummet</i> - en förutsättning för att bli <i>verklig</i>	29
3.5 Makt - nödvändigt för <i>det offentliga</i>	30
3.6 Den politiska samtiden och synen på politisk förändring	30
4. SLUTDISKUSSION	33
4.1 Slutsatser	33
4.2 Nya tankar och reflektioner	34
4.3 Vidare reflektioner kring Hannah Arendts relevans idag	35
4.4 Avslutningsvis	36
5. LITTERATURLISTA	37
5.1 Tryckta källor	37
5.2 Otryckta källor	38

1. INLEDNING

1.2 BAKGRUND

”Our political life rests on the assumption that we can produce equality through organization, because man can act in and change and build a common world, together with his equals and only with his equals.”¹

Enligt min mening är den tyska filosofen Hannah Arendt, som föddes 1906 och avled 1975, en av 1900-talets viktigaste politiska filosofer. Arendt är både hyllad och kritiserad inom samtida politisk teori och så också inom den feministiska teoribildningen. Anledningen till att jag har valt att lyfta Arendts tänkande i min uppsats i genusvetenskap är att jag anser att det finns en stor feministisk potential i Arendts politiska teori. Hon kan enligt min uppfattning betraktas som *de facto* feminist. Att argumentera för detta är ett av uppsatsens syften.

Arendt har, som sagt, fått utstå mycket feministisk kritik.² Jag var själv skeptisk när jag först läste om Hannah Arendt och hennes totala skepsis och avståndstagande från den kvinnorörelse och feministiska rörelse som fanns under hennes livstid.³ Att hon explicit valde att inte kalla sig feminist är ett ställningstagande som, för mig, sticker i ögonen. Det handlar mer om ställningstagandet i sig, och inte om just Arendt, som jag anser grunda sig i en av många diskurser kring feminism som fanns då och som definitivt finns än idag. Feminist är en oerhört laddad benämning som många tar avstånd ifrån, på grund av en mängd negativa tolkningar och laddningar andra personer och institutioner lägger i begreppet *feminism*. Att välja att ta avstånd från uttrycket feminist behöver således nödvändigtvis inte ha att göra med, i det här fallet, antifeministiska politiska teorier och teorier kring människans villkor, utan mer om den rådande samhällsdiskursen kring vad det innebär att definiera sig som feminist.

För mig har politik och ”politisk handling” en given koppling till feminism, så också för en av världens främsta nu levande feministiska filosofer och genusteoretiker Judith Butler. För att problematisera och argumentera för Arendts feministiska potential inom den

¹ Arendt, Hannah, *The Origins of Totalitarianism* (1951), andra upplagan 1958, Ohio: The World publishing Company. s. 301

² Denna kritik kommer det inte att läggas så stor vikt vid i denna uppsats på grund av utrymmesskäl och irrelevans för syfte och frågeställningar. Men några exempel på kritiska röster om Arendt är bland andra Adrienne Rich (1979), Mary O'Brien (1981) och Wendy Brown (1988).

³ Bland annat var Arendt negativt inställd till en politik som särskällde ”kvinnofrågor” från en bredare politik kring emancipationsfrågor och hon skulle definitivt ha aktat sig för att någon form av homogenisering av ”kvinnors erfarenheter” eller ”kvinnors sätt att veta”. (Honig, Bonnie ”Toward and Agonistic Feminism: Hannah Arendt and the politics of identity” (1995) i *Feminist Interpretations of Hannah Arendt*, 1995, ed. Bonnie Honig. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania University Press, s. 150)

genusvetenskapliga disciplinen har jag valt att jämföra ett av hennes huvudbegrepp, *handling*, med Judith Butlers begrepp *performativitet*.

Butlers performativitetsbegrepp har haft och har stort inflytande på samtida genusvetenskaplig teoribildning.⁴ Att jämföra Butlers performativitetsbegrepp, med en icke-genusvetenskaplig politisk filosof som Hannah Arendt och hennes handlingsbegrepp, kan hjälpa till att problematisera och politisera performativitetsbegreppet än mer. Uppsatsen är således rakt igenom teoretiskt, och inte empirisk.

För att kunna göra denna jämförelse måste jag först redogöra för Arendts respektive Butlers användning av dessa begrepp. Detta gör jag med hjälp av Hannah Arendts bok *The Human Condition* (1958)⁵ och Judith Butlers bok *Undoing Gender* (2004)⁶.

Varför just Hannah Arendt och Judith Butler kan man fråga sig? Kopplingen mellan Arendt och Butler är inte helt tagen ur luften, även om någon begreppslik jämförelse dem emellan tidigare inte gjorts (se vidare *Forskningsfältsöversikt*). De senaste åren har Butler vid ett flertal tillfällen talat om och använt sig av Arendts teorier.⁷ I en dialog med Gayatri Chakravorty Spivak, lovordar Butler Hannah Arendt som en fantastisk skribent och som någon som intog många modiga och intressanta politiska positioner.⁸ Butler betonar också att Arendt förmodligen är en av 1900-talets första politiska teoretiker som argumenterar starkt för performativt tal.⁹ Butler uttalar också här sin skepsis mot delar av Arendts bok *The Human Condition*. Samtidigt uttrycker hon att hon blir tagen av Arendts handlingsbegrepp, som hon menar innehåller både ord och tal och som kraftigt bidrar till synen på politik som performativt.¹⁰ Butler säger:

⁴ Butlers performativitetsbegrepp är inspirerat av filosofen John Langshaw Austin. Se boken *How to do things with words* (1975) 2:a upplagan, (ed.) J. O. Urmson och Marina Sbisa. Cambridge: Harvard University Press.

⁵ Arendt, Hannah, *The Human Condition* (1958) Chicago: The University of Chicago press. På svenska: *Människans Villkor Vita Activa*. Detta är den fullständiga svenska titeln, jag kommer dock i fortsättningen endast referera till den som *Människans Villkor*.

⁶ Butler, Judith *Undoing gender* (2004) New York: Routledge. På svenska: *Genus Ogjort - Kropp, Begär och Möjlig existens*. Detta är den fullständiga svenska titeln, jag kommer dock i fortsättningen endast referera till den som *Genus Ogjort*.

⁷ Jag har bland annat tagit del av en föreläsning Judith Butler höll på European Graduate School i Saas-Fee i Schweiz 2009 med titeln: "Hannah Arendt, Ethics, and Responsibility." Det är en del av ett större seminarium med bland andra Giorgio Agamben. <http://www.youtube.com/watch?v=vOwdsO6Kkkl>
Hämtat: 2010-12-20.

⁸ Butler, Judith & Spivak, Gayatri Chakravorty, *Who sings the nation-state? Language, politics, belonging* (2007) Calcutta: Seagull Books. s. 14

⁹ Butler & Spivak, 2007. s. 27

¹⁰ Butler & Spivak, 2007. s. 25-26

”I confess to maintaining revulsion against certain dimensions of *The Human Condition* even as I am taken by Arendt’s notion of *action*, one that involves words, speaking, and which makes strong contributions to a notion of *politics as performative*, as Bonnie Honig’s early work clearly showed¹¹. We saw some evidence of how this works when, earlier, Arendt made clear that freedom is not a natural capacity that is deprived in the context of certain social and political formations; rather, freedom is an exercise (that, exists, then, in the verb form) and also de-individualized, that is, an *action* that takes place in concert (but which does not presuppose a collective subject.”¹²

Detta uttalande är en bra utgångspunkt då det är just dessa begrepp, *handling*, *performativitet* och *politik*, som skall jämföras, problematiseras och teoretiseras i denna uppsats.

Butler talar även här om att hon ser många intressanta saker i hur Arendt teoretiserar vad människan behöver för att överleva i sin mänsklighet.¹³ Dock påpekar Butler i samma dialog att hon fortfarande har en ambivalent relation till Arendt, men hennes intresse för henne är uppenbart. Vad Arendt skulle haft att säga om Butler kan vi endast spekulera i så jag lämnar härmed denna diskussion därhän.

1.2 SYFTE

Syftet med den här uppsatsen är för det första att dekonstruera, analysera och problematisera några av Hannah Arendts och Judith Butlers viktigaste begrepp, vilka enligt min bedömning är *handling*, *performativitet* och *politik*. För det andra är syftet också att jämföra deras användningar av begreppen och hitta likheter dem emellan. Ett tredje syfte med denna teoretiska uppsats är att argumentera för Hannah Arendts viktiga bidrag till samtida feministisk, politisk teori, och praktik, samt till dagens genusforskning.

1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR

Hur använder Judith Butler respektive Hanna Arendt begreppet *politik*?

Hur använder Hannah Arendt begreppet *handling*?

Hur använder Judith Butler begreppet *performativitet*?

Vad avser Judith Butler respektive Hannah Arendt med uttrycket ”politisk handling”?

Vilka likheter finns det i Hannah Arendts och Judith Butlers användning av dessa begrepp?

På vilket sätt kan Hannah Arendts teorier bidra till samtida genusforskning?

¹¹ Se not nr. 12

¹² Butler & Spivak, 2007, s. 25-26 (egna kursiveringar). Noten i citatet: Bonnie Honig, *Political Theory and the Displacement of Politics* (Ithaca: Cornell University Press, 1993), pp. 96-7, 102-7

¹³ Butler & Spivak, 2007. s. 47

1.4 AVGRÄNSNINGAR OCH MATERIALDISKUSSION

I en teoretisk uppsats av det här slaget är det högst problematiskt att dra skarpa skiljelinjer mellan material och teori men jag ska här försöka reda ut det.

Mina avgränsningar är omfattande, då båda dessa teoretiker har skrivit en mängd olika böcker, essäer och artiklar. Jag har valt att lyfta två av Butlers och Arendts huvudbegrepp, vilka förekommer i en mängd olika texter.

Anledningen till att jag har valt att utgå från *The Human Condition* och *Undoing Gender* är att båda dessa två verk är, enligt min uppfattning, en av Arendts respektive Butlers mer grundläggande och omfattande böcker. Båda böckerna är skrivna i en västerländsk, amerikansk kontext, men med nästan 50 års mellanrum. Båda dessa böcker rymmer stora delar av deras teorier och det var också i dessa böcker jag kunde hitta den mest utförliga och omfattande användningen av huvudbegreppen: *handling*, *performativitet* och *politik*.

1.4.1 *The Human Condition* och *Undoing Gender*

Boken *The Human Condition* skrev Arendt 1958. Det är en mycket omfattande bok, då hon i den behandlar människans *villkor* för att vara och förbli *mänsklig*. Precis som titeln avslöjar så handlar boken och dess frågeställningar om vilka villkor som utgör den mänskliga existensen. Arendt analyserar här de tre olika dimensionerna av mänsklig aktivitet; *arbete*, *tillverkning* och *handling*. Handling är således en av tre huvudkategorier.¹⁴ Hon gör en historisk analys och följer begreppen in i samtiden.

Butlers bok *Undoing gender* kom ut 2004 och är en samling om elva stycken essäer som behandlar frågor om kön, genus och sexualitet. Liksom hos Arendt är ett av Butlers övergripande tema ”de villkor som gör människor till människor”. Vidare omprövar och diskuterar Butler ett flertal frågor hon behandlar, för en bredare publik, i sitt första riktigt kända verk *Gender Trouble* (1990). Förutom att essäerna behandlar performativetsbegreppet så diskuterar Butler i de avslutande essäerna även samtida feministisk och politisk problematik.

Hannah Arendts och Judith Butlers teorier och just dessa två böcker har många olika typer av skillnader. Det är olika typer av texter, där Butlers är kortare essäer där hennes egen situation och person kommer fram tydligt. Butlers fokus och exempel är i princip endast

¹⁴ De andra två, *arbete* och *tillverkning*, problematiseras och får givetvis också utrymme i *Begreppsanvändning* och i *Den jämförande analysen*.

inriktade på kön, genus, kropp, sexualitet och identitet medan detta *vem* som Arendt belyser som så viktigt, som det som framträder genom handling, förblir könlöst, och oexemplifierat.

Att det dessutom skiljer drygt 45 år mellan att böckerna publicerades är värt att betona, och kommer att belysas djupare i *Den jämförande analysen*. Vid de olika tidpunkterna skilde sig inte minst den feministiska politiska rörelsen kraftigt åt och detta är viktigt att belysa i en samtida feministisk läsning av Hannah Arendt.

1.4.2 Böckernas originalspråk och de svenska översättningarna

Jag har valt att främst jobba med texterna på engelska, då detta är texternas originalspråk. Jag har också parallellt förhållit mig till de svenska översättningarna som finns tillgängliga, vilka jag anser vara fullt användbara. Det intressanta med den svenska översättningen av Arendts *The Human Condition* är att den är översatt från den tyska omarbetade versionen av det engelska originalet. Denna tyska utgåva publicerades 1967 och fick av Arendt titeln *Vita Activa*.¹⁵ Översättaren Joachim Retzlaff motivering till att översätta från den tyska omarbetade versionen istället för det engelska originalet är att det just är en omarbetad, reviderad version och dessutom att Arendts tänkande är ”så tyskt” att det är naturligare för henne att filosofera på tyska. Engelskan kan här, enligt Retzlaff, vara ett hinder för henne.¹⁶ Retzlaff har dock hämtat stöd i den engelska utgåvan framförallt vad gäller tolkningar av svåra passager. Denna intressanta översättningsproblematik föranleder mig att använda mig av och studera både den svenska och den engelska utgåvan. Att läsa boken på tyska vore det främsta att föredra, men den möjligheten är tyvärr obefintlig då jag är helt obevandrad i det tyska språket.

Vad gäller Butlers *Undoing Gender* finns inte samma trespråksproblematik. Engelska är originalspråket för utgåvan, det är Judith Butlers modersmål och det språk hon filosoferar på. Jag anser även här att den svenska utgåvan kan användas parallellt då översättaren, Karin Lindeqvist, visar stor medvetenhet om översättningsproblematiken. Lindeqvist har till exempel ofta valt att sätta in egna fotnoter med hänvisningar till originalets formuleringar och ordval.

Det är i dessa två böcker som jag grundar uppsatsens andra del som jag kallar *Begreppsanvändning*, och det är slutligen denna del som sammanfattningsvis utgör mitt material. Kort sagt så är det i användningen av begreppen *handling*, *performativitet* och *politik*, utifrån *Människans Villkor* och *Genus Ogjort*, som analysdelen grundar sig.

¹⁵ Israel, Joachim, 1988, i ”Förord” i Arendt, Hannah *Människans Villkor Vita Activa* (1998) s. 15

¹⁶ Retzlaff, Joachim, 1998, Fotnot 1 i Arendt, Hannah *Människans Villkor Vita Activa* (1998) s. 26

1.4.3 Arendts kritik av sin samtida feministiska rörelse

Som jag nämnde i uppsatsens början så kommer jag inte att lägga mer vikt vid den feministiska kritiken av Hannah Arendt. Syftet med min uppsats är att göra en jämförande analys av två teoretikers huvudbegrepp, med utgångspunkt i den feministiska, politiska potentialen i dessa begrepp. Därför finns det i denna uppsats inte utrymme att också visa på den feministiska kritiken mot andra delar av Arendts mycket omfattande teorier. Istället kommer jag att lyfta den feministiska, politiska potentialen i hennes teorier, och argumentera för att hon *de facto* var feminist. Självklart är jag medveten om, och har i åtanke, de alternativa tolkningar som gjorts av hennes teorier, och hennes egen positionering.

Arendt valde att inte kalla sig för feminist. Hon var kritisk till en kategorisering av människor kring fasta identiteter, kring exempelvis ”kvinna”, och detta kategoriserande var något som präglade dåtidens feministiska rörelse. Hon var således starkt kritisk till *identitetspolitik*. Hon avstod helst att identifiera sig till någon annan tillhörighet än ”the tradition of German philosophy”¹⁷. Under 70- och 80-talet vände sig feminister till Arendt som kvinnlig tänkare, med förväntningar att hitta något gynocentriskt. Dåtidens feministiska teoretiker som sökte detta blev besvikna, men sedan dess har det skett ett skifte inom feministisk teori och genusvetenskap, bort från fasta kategoriseringar som ”män” och ”kvinnor”. Detta gör Arendt intressant att läsa idag, då hon delar kritiken av identitetspolitik med många av dagens feministiska teoretiker.¹⁸

Butler, som feministisk teoretiker av idag, väljer att definiera sig som feminist. Denna skillnad i politisk positionering och identifikation med uttrycket feminist hade varit spännande att problematisera vidare. Det är dock en fråga som av utrymmesskäl kommer att lämnas därhän.

1.5 TEORETISKT RAMVERK, METODOLOGI & ARBETSMETOD

Min textteoretiska undersökning och jämförelse av begreppen *handling*, *performativitet* och *politik* hos två skilda teoretiker kommer att grunda sig i kritisk läsning, tolkning och reflektion. Det jag gör kallar jag för en *jämförande begreppsanalys*. För att göra detta anser jag att det först är nödvändigt att definiera skillnaden mellan *ord*, *termer*, *uttryck* och *begrepp*. Jag har här valt att bland annat använda mig av den italienske statsvetaren Giovanni Sartori,

¹⁷ Honig, 1995, s. 152

¹⁸ Honig, 1995, s. 2

för hans tydliga definitioner och riktlinjer för begreppsanalys.¹⁹ Sartoris avgörande poäng är hur *begrepp* relateras till *mening*²⁰. *Mening* betyder här den grammatiska meningen och inte mening som i ”betydelse”. Han menar att *begrepp* är definierade, formade och förklarade genom *meningen*, genom språkanvändningen, men att det är begreppet som bestämmer strukturen på meningen och inte tvärtom.²¹ Ta till exempel meningen ”demokrati avser ett politiskt system där folket har avgörande inflytande på de politiska besluten”.²² Användningen och definitionen av begreppet demokrati är här beroende av *uttrycken* ”avgörande inflytande” och ”folket”.

Mats Furberg, professor i filosofi, definierar tillsammans med Jan Andersson begreppet *uttryck*. *Uttryck* kan vara både ord och fraser. Uttryck kan ge samma information men göra det på olika sätt beroende på sammanhanget. Detta sammanhang kallar Furberg och Andersson för uttryckets *situationsfält*, och utanför detta fält kan uttrycket te sig obegripligt eller främmande.²³ Genom ovanstående exempel belyses också en annan viktig del av begreppsanalysen, nämligen den att två personer kan ha samma användning av ett *ord* men samtidigt vara oense om hur *begreppet* bör användas.²⁴ Även om två personer är överens om att ovanstående definition av begreppet *demokrati* är en lämplig definition kan de ha olika uppfattning om vad uttrycket ”avgörande inflytande” innebär, och således vara oense om hur demokrati bör användas, huruvida till exempel ett land är demokratiskt.

Sartori fastslår en bred definition av *begrepp*: ”the basic unit of thinking”.²⁵ Denna definition kan tyckas vag, men det menar Sartori att begrepp ofta är, att de karakteriseras av sin tvetydighet och/eller sin vaghet.²⁶

1.5.1 Essentially contested concepts - tvetydighet och utmanande definitioner

Den brittiska politiska teoretikern och filosofen Walter Bryce Gallie skrev 1956 en artikel om ”essentially contested concepts”.²⁷ Dessa typer av begrepp definierar Gallie som följer:

¹⁹ Sartori, Giovanni ”Guidelines for Concept Analysis” (1984) i *Social Science Concept - A systematic Analysis*, 1984, ed. Giovanni Sartori. Beverly Hills, California: Sage Publications, Inc.

²⁰ Eng. ”sentence”. Egen översättning.

²¹ Sartori, 1984, s. 27-28

²² Beckman, Ludvig *Grundbok i idéanalys - Det kritiska studiet av politiska texter och idéer* (2005) Stockholm: Santérus förlag. s. 34

²³ Andersson, Jan & Furberg, Mats *Språk och påverkan - om argumentationens semantik* (1984). 8:e upplagan. Stockholm: Bokförlaget Thales. s. 38

²⁴ Beckman, 2005, s. 33

²⁵ Sartori, 1984, s. 27

²⁶ Sartori, 1984, s. 28

²⁷ Gallie, Walter Bryce. ”Essentially Contested Concepts”, i *Proceedings of the Aristotelian Society*, vol. 56, 1956

”...concepts which are essentially contested, concepts the proper use of which inevitably involves endless disputes about their proper use on the part of their users.”²⁸

Gallie argumenterar här för att det finns essentiellt omtvistade begrepp, så som till exempel *demokrati* och *social rättvisa*, som är omöjliga att slutgiltigt definiera. Att de inte har en slutgiltig, allmän, universell definition betyder inte, menar Gallie, att man bör sluta argumentera för olika typer av användningar av omtvistade begrepp, tvärtom. För att på bästa sätt definiera dessa begrepp bör man jämföra olika användningar av begreppet från olika historiska kontexter.²⁹ Att använda dessa begrepp är att alltid använda dem gentemot andra definitioner av samma begrepp, för att på det sättet också problematisera och utmana sin egen förståelse av begreppet.³⁰

Detta visar också på hur subjektivt definierat ord och begrepp är. Sartori skiljer på *term* och *ord*³¹, där termer är det som lätt sammankopplas med begrepp. *Ord* innefattar alla typer av grammatiska termer då också exempelvis konjunktioner, bindeord, är *ord*.³²

För att återknyta till Sartoris betoning på *meningen*, som i grammatisk mening av ord, så betonar Furberg och Andersson meningens *mening*, alltså i form av betydelse eller syfte. Furberg och Andersson betonar här vikten av att skilja på *meningen hos* ett yttrande från *meningen med* samma yttrande. Skillnaden är att *hos* syftar till de faktiska orden som *meningen* innehåller och *med* syftar till anledningen till att *meningen* blir yttrad över huvud taget.³³

I detta teoretiska ramverk grundar jag min analys. I att begrepp är subjektiva och i sig kan vara tvetydiga och omtvistade. Begreppets användning analyseras genom meningarna de används i.

Det första steget i analysen blir att *precisera* hur Arendt respektive Butler *använder* begreppen och det är detta jag gör i den andra delen av uppsatsen med rubriken *Begreppsanvändning*. En precisering ”är ett försök att ange mer specifika kriterier för vad ett begrepp omfattar”.³⁴ Genom att precisera hur de olika begreppen används av Arendt respektive Butler, var och ett för sig, så underlättas den jämförande delen i analysen, och görs

²⁸ Gallie, 1956, s. 169

²⁹ Gallie, 1956, s. 198

³⁰ Gallie, 1956, s. 172

³¹ Eng. ”term” respektive ”word”. Egen översättning.

³² Sartori, 1984, s. 22

³³ Andersson & Furberg, 1984, s. 91

³⁴ Beckman, 2005, s. 34

mer begriplig och tillgänglig. Denna precisering får en ganska stor del av min uppsats då detta är av stor vikt för att jag skall kunna besvara mina frågeställningar.

Det andra steget i analysen blir den jämförande och problematiserande delen, *Den jämförande analysen*. I en begreppsanalys av det här slaget, med endast två personers specifika användning av tre begrepp, så framkommer givetvis en mängd andra begrepp som måste definieras för att kunna gå vidare med de tre huvudbegreppen. Dessa begrepp kommer att definieras och lyftas, genom analysens gång.

1.6 FORSKNINGSFÄLTÖVERSIKT

Som jag nämnde tidigare finns inte många jämförande analyser av just Hannah Arendt och Judith Butler. Däremot finns det mängder skrivet om dessa två stora teoretiker var för sig, och då inom en rad olika discipliner. I denna forskningsfältöversikt har jag valt att lyfta fram de mer specifika feministiska läsningarna av Arendt och främst de texterna som belyser Arendts handlingsbegrepp. Vad gäller Butler har jag valt några bland det stora antal texter där hennes performativbegrepp problematiseras och används. Jag kommer i min analys använda mig av några av det stora antal böcker som skrivits mer övergripande om Arendt och Butler, som filosofer och politiska teoretiker. Alla dessa kommer inte att belysas i detta avsnitt.

Statsvetaren Bonnie Honig och statsvetaren och filosofen Seyla Benhabib är två stora namn vad gäller feministiska tolkningar av Arendts texter. Både Honig och Benhabib är specialiserade inom feministisk teori och båda ser den feministiska potentialen hos Arendts teorier.

Boken *Feminist Interpretations of Hannah Arendt* (1995), är en samling av fjorton olika essäer, vilka alla på något sätt lyfter fram den feministiska potentialen i Arendts filosofi. Redaktör för boken är Bonnie Honig, som också har bidragit med en essä. Även Benhabib har skrivit en essä i samlingen. Honig behandlar i sin essä ”Toward an Agonistic Feminism: Hannah Arendt and the politics of identity”, bland annat den feministiska potentialen i Arendts syn på politik som performativ och agonistisk.³⁵ Alla essäerna i boken behandlar Arendts handlingsbegrepp på något sätt då detta är direkt kopplat till att människor visar *vem* de blir och sin identitet. Identitet och identitetsskapande är ett av nyckelområdena inom den feministiska och den genusvetenskapliga teoribildningen. Precis detta visar den feministiska potentialen hos Arendt: hennes kritik av identitetspolitik.

³⁵ Honig, 1995, s. 136

Benhabib har som sagt också en essä i denna samling, ”The Pariah and Her Shadow: Hannah Arendt’s Biography of Rahel Varnhagen” (1995). Ett år senare publicerade dock Benhabib en hel bok om Arendt, där denna essä också finns med. *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt* heter boken och kom ut 1996.³⁶ Boken är en omfattande analys av Arendts filosofi, där handlingsbegreppet getts en stor roll.

En annan viktig essäsamling kring Arendt, där både Benhabib och dessutom en annan statsvetare, Mary G. Dietz, medverkar, är boken *The Cambridge Companion to Hannah Arendt* (2000). Redaktör är Dana Villa som är professor i politisk teori.

Den franska, bulgariskfödda, feministiska lingvisten och psykoanalytikern Julia Kristeva är också en samtida teoretiker som intresserat sig för Arendt. År 1999 gav Kristeva ut en triologi med titeln: *Female Genius: Life, Madness, Words - Hannah Arendt, Melanie Klein, Colette*. Volym ett behandlar Arendt och är liksom Benhabibs bok en omfattande analys. Ett intressant avsnitt i Kristevas bok är kapitel 3 med rubriken: ”Thinking, Willing, and Judging”³⁷ och den första underrubriken lyder: ”The ’Who’ and the Body”. Här poängterar Kristeva vikten av att förstå Arendts syn på *vem* och människans tillblivande, för att kunna uppskatta och förstå Arendts syn på politisk handling.³⁸

Listan över alla som skrivit om, kritiserat och problematiserat Butlers begrepp performativitet kan göras lång, jag har därför valt att lyfta lite olika typer av texter, för att visa på det breda område där begreppet fått genomslag.

Den amerikanska, teoretiska fysikern och feministen Karen Barad är en av dem som använt sig av performativetsbegreppet. I artikeln ”Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter” (2003)³⁹ argumenterar hon för en posthumanistisk materialistisk betydelse av performativitet. En stor del av detta grundar Barad i en omprövning av begreppet diskursiv praktik och dess relation till materiella fenomen.⁴⁰

Vicki Kirby är en sociolog, med feministisk teori som ett av sina huvudområden, verksam i Sydney. Hon gav 2006 ut boken *Judith Butler: live theory*⁴¹ där hon på ett pedagogiskt och

³⁶ Benhabib, Seyla *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt* (1996) Thousand Oaks: SAGE publications.

³⁷ Detta är taget från Hannah Arendts föreläsningar i boken *Lectures on Kant’s Political Philosophy* (1982) ed. Ronald Beiner. Brighton: Harvester Press.

³⁸ Kristeva, Julia *Hannah Arendt* vol. 1 av *Female Genius: Life, Madness, Words - Hannah Arendt, Melanie Klein, Colette* (1999), New York: Columbia University Press. s. 171ff.

³⁹ Barad, Karen ”Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter” (2003) i *Signs*, 2003, Vol. 28, No. 3. pp. 801-831. The University of Chicago Press

⁴⁰ Barad, 2003, s. 828

⁴¹ Kirby, Vicki *Judith Butler: live theory* (2006) London: Continuum International Publishing Group

översiktligt sätt behandlar flera av Butlers begrepp utifrån hennes främsta böcker, däribland *Undoing Gender*.

Ytterligare en bok som behandlar Butler, och som jag även använder mig av i uppsatsen, är *Judith Butler and Political Theory - Troubling Politics* (2008).⁴² Här redogör de politiska teoretikerna Samuel A. Chambers och Terrel Carver, för Judith Butlers politiska teorier och huvudbegrepp så som kön, genus och performativitet.

Butlers performativitetsbegrepp har även kritiserats en del inom den egna disciplinen. Chris Bickell är doktor i genusvetenskap vid University of Otago på Nya Zeeland och har bland annat kritiserat Butlers performativitetsbegrepp. I artikeln "Masculinities, Performativity, and Subversion: A Sociological Reappraisal" (2005)⁴³ argumenterar Brickell för en omformulering av performativitetsbegreppet, som han tycker är vagt och bristande, för att göra det mer lämpligt för den sociologiska disciplinen. Detta för att göra det lättare att undersöka aktörskap och subjektivitet inom maskulinitetsstudier.

Den amerikanska feministiska filosofen Kathleen Dow Magnus beskriver i sin artikel "The Unaccountable Subject: Judith Butler and the Social Conditions of Intersubjective Agency" (2006)⁴⁴ Butlers utveckling av sin syn på aktörskap i sina olika texter och utvärderar det sedan i ljuset av feministiska projekt kring social förändring.

1.7 DISPOSITION

Uppsatsen består av fyra delar. *Inledningen* (Del 1) behandlar *Bakgrund* och avslutas med *Disposition*. Del 1 utgör ungefär en tredjedel av uppsatsen. Under rubriken *Begreppsanvändning* (Del 2) kommer jag under separata avsnitt att definiera de tre olika begreppen: *handling*, *performativitet* och *politik*, utifrån Arendt och Butler. Del 3 utgör *Den jämförande analysen*. Här kommer jag att jämföra och problematisera Arendts och Butlers definitioner i relation till varandra, vidare problematisera uttrycket "politisk handling". Här kommer dessutom Arendts och Butler analys av sin politiska samtid att lyftas. Den sista och fjärde delen av uppsatsen är *Slutdiskussion*. Här sammanfattar jag det jag kommit fram till utifrån mitt syfte och mina frågeställningar, samt ställer vidare frågor för framtida forskning.

⁴² Chambers, A. Samuel & Carver, Terrell *Judith Butler and Political Theory - Troubling Politics* (2008) New York: Routledge

⁴³ Brickell, Chris "Masculinities, Performativity, and Subversion: A Sociological Reappraisal" (2005) i *Men and Masculinities*, 2005, vol. 8 no. 1, pp. 24-43. Sage

⁴⁴ Magnus, Kathleen Dow "The Unaccountable Subject: Judith Butler and the Social Conditions of Intersubjective Agency" (2006) i *Hypatia*, 2006, Vol. 21, No. 2. pp. 81-103. Indiana University Press.

2. BEGREPPSANVÄNDNING

2.1 ARENDTS ANVÄNDNING AV *HANDLING* OCH *POLITIK*

Hannah Arendt gav själv den tyska versionen av sin bok *The Human Condition* titeln *Vita Activa*. *The Human Condition* definierar Arendt som ”människans betingning i stort”⁴⁵ och *vita activa*. *Vita activa* syftar till det *aktiva livet* till skillnad från *vita contemplativa* som är det *kontemplativa livet*, alltså att tänka, vilja och att fälla omdömen. *Vita Contemplativa* behandlar Arendt i sitt oavslutade sista verk *The Life of the Mind* (1978).

Vita activa är en samlingsdefinition av människans tre fundamentala verksamheter: *arbete*, *tillverkning* och *handling*.⁴⁶ Att människor är betingade varelser beror på att allt människor kommer i kontakt med, blir omedelbart villkor för deras existens. I denna värld av ting rör sig *vita activa*. Det är en värld av ting som visserligen skapats av människor, men trots detta betingar dem samtidigt, utgör villkoren för, den mänskliga existensen.⁴⁷ Alla mänskliga verksamheter, *vita activa*, är betingade på grund av att människor lever tillsammans,⁴⁸ det vill säga på grund av att det inte är Människan utan *människor* som lever på jorden.

Min analys fokuserar på en av dessa tre mänskliga verksamheter nämligen *handling*. Men för att kunna belysa vad *handling* innebär för Arendt blir det nödvändigt att kort redogöra för hur *handling* skiljer sig från *arbete* (*labor*) respektive *tillverkning* (*work*). *Arbete*, är för Arendt den verksamhet som motsvarar människokroppens biologiska processer. *Arbete* är således människans fysiska arbete med kroppen. Det handlar om nödvändigheter för livsuppehållet, som att äta och att sova. Grundvillkoret för arbetet blir således livet självt. *Tillverkningen* är den verksamhet som svarar mot den icke-naturliga karaktären av den mänskliga tillvaron. Människan är i *tillverkningen* skapare av konkreta ting. Det är *tillverkningen* som ger upphov till världen av artificiella ting. Grundvillkoret för *tillverkningen* är *världslihet*, att vi alla lever i en värld av ting som vi själva skapat.⁴⁹ Tinget skiljer sig på flera sätt från naturföremålen, då de kan motsätta sig dessa och dessutom slits och har en individuell förgänglighet, som naturföremålen saknar.⁵⁰

Den tredje grundläggande mänskliga verksamheten är *handling*. Arendt menar att *handling* är den enda av dessa tre som utspelar sig mellan människor och är totalt beroende av människor. *Handling*

⁴⁵ Arendt, Hannah, *The Human Condition* (1958) Chicago: The University of Chicago press. s. 9

⁴⁶ på eng. *labor*, *work* and *action*. Arendt, 1958, s. 7

⁴⁷ Arendt, 1958, s. 9

⁴⁸ Arendt, 1958, s. 22

⁴⁹ def. ”Att mänsklig existens är hänvisad till föremålslihet och objektivitet” Arendt, 1958, s. 33 (sv.)

⁵⁰ Arendt, 1958, s. 7

är den enda av dessa tre som är helt otänkbart utanför det mänskliga samhället.⁵¹ Det utspelar sig direkt *mellan* människor (*inter-est*)⁵² och är inte beroende av materias eller tings förmedling. Grundvillkoret för handling är därför *pluralitet*, att det som sagt inte är en människa utan människor som bebor jorden. Handling är således interaktion med andra människor. Alla dessa tre verksamheter, *arbete*, *tillverkning* och *handling*, är relaterade till och förbundna med politiskt liv⁵³, men *pluraliteten*, grundvillkoret för handling, är också villkoret för allt politiskt liv.⁵⁴

2.1.1 Den viktiga distinktionen mellan *vad* och *vem*

Vad någon är syftar till ”den människans egenskaper, gåvor, talanger och brister”⁵⁵. Detta *vad* uppstod vid födseln och är helt enkelt en kroppsgestalt. Detta kan vi, om vi vill, dölja menar Arendt. Så är inte fallet kring *vem*. Detta *vem*, som framträder genom handling, är bortom vår egen kontroll då det uppstår i alla handlingar och allt vi säger, gång på gång.⁵⁶ Att handlingar *de facto* aldrig är helt kontrollerbara återkommer jag till längre fram.

För Arendt är *handling* och *att tala* de verksamheter där det att vara mänsklig uppenbarar sig. Ingen människa kan helt avstå från tal och handling och ändå förbli mänsklig.⁵⁷ Här blir distinktionen mellan *vad* och *vem* viktig för Arendt. Hennes intresse ligger hos *vem* och detta *vem* framträder genom handling.

Olikhet (unicitet) och *likhet (pluralitet)*⁵⁸ är de två grundvillkoren för både handlande och tal. Med *olikhet* syftar Arendt här på *unicitet*, det vill säga varje individs absoluta, fysiska åtskillnad från alla andra som lever, har levt och kommer att leva. Denna typ av olikhet kräver handling och tal för att möjliggöra kommunikation, men utan ett visst mått av *likhet*, människor emellan (*pluralitet*) skulle vi aldrig kunna göra oss förstådda.⁵⁹ Genom handling åtskiljer sig människor aktivt från varandra istället för att bara *vara* olika. Genom tal och handling uppenbarar sig det som utgör att vara mänsklig. Handlande människor rör sig som likar i form av att vara människa men bland en mängd

⁵¹ Arendt, 1958, s. 22

⁵² def. "lies between people and therefore can relate and bind them together". Arendt, 1958, s. 182 (sv. s. 247)

⁵³ Arendt betonar dock *tillverkningen* som "unpolitical", "opolitiskt" och *arbetet* som "antipolitical", "antipolitiskt". Kort sagt beror detta på att genom tillverkningen så visas människor som producenter, aldrig individer och vad gäller arbetes antipolitiska karaktär har detta att göra med att under arbetet så utplånas arbetarnas identiteter. Alla smållts samman och pluraliteten försvinner. Se vidare Arendt, 1958, s. 212-213 (sv. s. 287-288)

⁵⁴ Arendt, 1958, s. 7

⁵⁵ Arendt, 1958, s. 179 (sv. s. 243)

⁵⁶ Arendt, 1958, s. 179

⁵⁷ Arendt, 1958, s. 176

⁵⁸ eng. *equality and distinction*

⁵⁹ Arendt, 1958, s.175-176

unika och olika varelser. Detta utgör den specifikt mänskliga situationen och det är detta som har svar på frågan som alla ställs inför: Vem är du?⁶⁰

Det bör betonas att detta *vem* inte framträder endast på grund av att det rör sig människor runt omkring, utan det kräver att människor interagerar och talar *med* varandra, och inte *för* eller *mot* varandra.⁶¹ Detta *vem* och *vad* tenderar, enligt Arendt, att blandas ihop. När vi skall beskriva *vem* någon är glider det gärna över i att beskriva denna persons egenskaper som den har gemensamt med andra, alltså att beskriva *vad*. Språket tenderar att endast kunna beskriva *vadet* och inte *vemet*, som manifesteras i tal och handling.

Detta beror på själva språkets tillkortakommande som Arendt kopplar samman med den för filosofin välkända omöjligheten att definiera människans väsen. Dessa tolkningar går alltid ut på att beskriva *vad* människan är i jämförelse med andra varelser.⁶²

2.1.2 En väv av relationer

Handling utövas således i ett område *mellan* människor. Denna samhandling, ”to act in concert”⁶³ är det som är grunden för det politiska, det offentliga området som utgörs av en *väv av relationer*. Detta område är ogripbart, då det inte kan förtingligas eller objektifieras, det är dock absolut inte mindre verkligt. Det är fortfarande påvisbart i världen och bundet till tingvärlden (som skapats genom *tillverkning*) och till den levande organismens fysiska existens, den som skapats genom *arbete*.⁶⁴ Detta system mellan människor kallar Arendt *en väv av mänskliga relationer*⁶⁵. Denna väv av relationer är trots sin ogripbarhet existerande och verklig och den finns där när handlandet sätter igång, handlingen är således beroende av denna väv av relationer. Människor föds in i en redan existerande värld, en redan existerande väv av relationer.⁶⁶ Den handlande kan på grund av detta nästan aldrig förverkliga sitt mål i sin ”rena form”⁶⁷, handlingens ursprungssyfte. För att vidare använda den bildliga metaforen så är handlingen att trä in en tråd i en redan existerande väv. Dock en tråd som *kan* förändra väven. Det är dessa vävar som i framtiden kommer att bli levnadshistorier.⁶⁸

⁶⁰ Arendt, 1958, s. 178

⁶¹ Arendt, 1958, s. 180

⁶² Arendt, 1958, s. 181

⁶³ ”att människor samhandlar”. Egen översättning

⁶⁴ Arendt, 1958, s. 183

⁶⁵ eng. a ”web” of human relationships.

⁶⁶ Arendt, 1958, s. 184

⁶⁷ eng. ”action almost never achieves its purpose”

⁶⁸ Arendt, 1958, s. 249 (sv.)

Det är detta som Arendt talar om som ”en andra födelse”⁶⁹. Att vi, genom handling, infogar oss i människornas värld som redan fanns där när vi föddes. Drivkraften ligger just i att vi föddes in i en redan existerande värld och vi fullföljer detta genom att ta egna initiativ, genom att handla. Således är handlande samma sak som att påbörja något nytt. Gång på gång på gång.⁷⁰ Detta utgör Arendts *narrativitetsbegrepp*.

Hand i hand med att en handlingens ursprungssyfte sällan kan komma till sin rätt, är att det är omöjligt att med säkerhet *begränsa* en handlingens följder. En handlingens följder blir oförutsägbara just på grund av den *kan* förändra det som är förutsägbart, det vill säga den verkliga, existerande väven av relationer. Denna väv kan förändras, både snabbt och radikalt. Ibland med endast ett ord eller en gest.⁷¹

Här är dock viktigt att poängtera att det inte handlar om att en handling inte har gränser. Det finns en gräns, nämligen att den endast rör sig inom det *politiska* området.⁷² Dock så är en av handlandets inneboende tendenser att rubba och spränga gränser.⁷³ Som sagt, väven av relationer kan förändras genom handling.

2.1.3 Det offentliga, det privata och det sociala

Arendt menar att det offentliga respektive det privata alltid existerat som tydligt åtskilda områden. Dessa områden kan med ett fåtal ord klassiskt definieras som *det politiska område (polis)* respektive *hushållet (oikia)*⁷⁴. Denna distinktion är något som *det sociala* (som varken tillhör *det offentliga* eller *det privata*), kommit att suddas ut och ändra. Det sociala uppstod först i den nya tiden och fann sin politiska form i nationalstaten.⁷⁵ *Det sociala* uppstod när hushållens, *det privata*s (hushållets och ekonomins), verksamheter och problem trädde ut i *det offentliga*, ut i den politiska sfären.⁷⁶

Det offentliga inkluderar två olika fenomen. Det första är ”att allt som framträder inför allmänheten är synligt och hörbart för alla, varigenom det erhåller största möjliga offentlighet.”⁷⁷ Detta utgör *de facto* det som för människan gör något verkligt. Detta görs genom tal; när vi talar om saker som vi har erfarenhet av i det privata så för vi ut det i det offentliga, de får en verklighet de

⁶⁹ eng. ”a second birth” Arendt, 1958, s. 176

⁷⁰ Arendt, 1958, s. 176-177

⁷¹ Arendt, 1958, s. 190 (sv. s. 259)

⁷² Arendt, 1958, s. 259 (sv.)

⁷³ Arendt, 1958, s.190

⁷⁴ Begreppen *Polis* och *oikia* kommer från Aristoteles. Se vidare Arendt, 1958, s. 24 ff. (sv. s. 53 ff.)

⁷⁵ Arendt, 1958, s. 28

⁷⁶ Arendt, 1958, s. 38

⁷⁷ Arendt, 1958, s. 82 (sv.)

aldrig tidigare haft.⁷⁸ För det politiska och det mänskliga är *verklighet* detsamma som *framträdelse*⁷⁹, ett centralt begrepp jag återkommer till.

Vad av *det privata* som belyses i det offentliga är det som anses relevant av andra. Det finns privata saker som inte uthärdar offentlighetens ljus. Detta betyder inte att det privata som sådant är irrelevant. Ett exempel på detta är *kärlek* (tillskillnad från *vänskap*), som Arendt menar endast kan existera i det privata, kärleken är därför *världslös*.⁸⁰ Denna inneboende *världslöshet* gör att kärleken blir falsk och förvrängd om den används i politiska syften, till exempel som syfte att förändra och ”rädda” världen.⁸¹

Detta betyder inte att det liv som utspelar sig i *det privata* saknar livskänsla. Dock, eftersom detta liv i det privata utspelar sig utanför den enda arena där det kan framträda, *det offentliga*, saknar det verklighetskänsla.⁸² Denna känsla för verklighet uppstår endast när världens verklighet garanteras av de samtidas närvaro, nämligen *världsligheten*.

Det andra fenomenet i *det offentliga* är världen själv. Denna gemensamma värld skiljer sig från det som utmärker oss i det privata, den plats vi kallar vår egen. Denna offentliga värld är en mänsklig skapelse och här finns de av människor skapade ting, som finns mellan människor. Detta *mellan (inter-est)* både förbinder och skiljer människor åt.⁸³

Eftersom det först är i offentligheten som den verkliga handlingen kan äga rum, så är det först här människan kan visa *vem* hon är. Denna gemensamma offentlighet ser olika ut för alla som befinner sig i den, alla intar olika platser i *det offentliga*. Den gemensamma världen existerar enbart i en mångfald perspektiv. Detta är något som samtidens massamhälle håller på att ödelägga, enligt Arendt.⁸⁴ Kort sagt menar Arendt att förmågan att tala och att handla har, i och med *det socialas* uppkomst, trängts in i det privata, det intima, och har uppenbarligen gjort att det förlorat i kvalitet.⁸⁵

⁷⁸ Arendt, 1958, s. 50

⁷⁹ eng. *reality* och *appearance*. Arendt, 1958, s. 199

⁸⁰ “[...] love, in distinction from friendship, is killed, or rather extinguished, the moment it displayed in public.” Arendt, 1958, s. 51. I ett annat stycke fördjupar Arendt sin argumentation kring kärlekens roll i det offentliga: “Love, by its very nature, is unwordly, and it is for this reason rather than its rarity that it is not only apolitical but antipolitical, perhaps the most powerful of all antipolitical human forces”. Arendt, 1958, s. 242. (sv. s. 325)

⁸¹ Arendt, 1958, s. 52

⁸² eng. “[...] whatever lacks this appearance comes and passes away like a dream, intimately and exclusively our own...” Arendt, 1958, s. 199 (sv. s. 270-271)

⁸³ Arendt, 1958, s. 52

⁸⁴ Arendt, 1958, s. 58. Arendts återkommande kopplingar till samtiden och massamhället är något jag kommer att återkomma till i *Den jämförande analysen*.

⁸⁵ Arendt, 1958, s. 49

Handlingar har ersatts av *beteenden* på grund av att det finns en inneboende *konformism*⁸⁶ i samhället⁸⁷. Detta är något jag kommer att återkomma till i *Den jämförande analysen*.

2.1.4 Framträdelserummet - en förutsättning för handling och politik

Framträdelserummet skapas så fort människor interagerar genom tal och/eller handling. Detta kan uppstå mellan alltifrån två individer till större grupper av människor. Skillnaden mellan detta rum och andra, som kan skapas med olika typer av avgränsningar, är att framträdelserummet försvinner så fort de processer som skapat det avslutas.⁸⁸

Vad är det då som får detta rum att fortsätta existera, att det överhuvudtaget kan finnas ett offentligt rum? Svaret på det är *makt*. Det är makt som håller den politiska sfären samman. Makt är ingenting som *i sig* kan existera, utan måste hela tiden realiseras för att bestå. Makt realiseras genom ord och handling, dock endast när dessa är ”oskiljaktigt sammanflätade”⁸⁹. Om orden är tomma och handlingarna är stumma våldshandlingar så försvinner makten. Detta är kärnan i Arendts definition av makt.⁹⁰ Det är ingenting som kan innehas utan uppstår mellan människor. Precis som andra potentialiteter⁹¹ kan makten endast aktualiseras, inte materialiseras.⁹²

I *framträdelserummet* är det makt som håller samman människor när det flyktiga ögonblick vid en samställd handling är förbi.⁹³ Detta upprätthålls om inte gruppen aktivt skingras. Den som väljer ensamheten avstår från makt, en makt som aldrig kan kompenseras med individuell *styrka*. Det är först i *framträdelserummet* som människor kan inneha en reell yttervärld och en egen identitet. Utan detta symboliska rum och ett förtroende för tal och handling som ett sätt *att vara tillsammans* skulle detta vara omöjligt.⁹⁴

⁸⁶ def. ”beteende inriktat på att vara i harmoni med och efterleva de regler och normer som råder i den grupp eller i det samhälle man tillhör och identifierar sig med...” konformism. <http://www.ne.se/lang/konformism>, Nationalencyklopedin, hämtad 2010-12-01.

⁸⁷ Arendt, 1958, s. 41

⁸⁸ Arendt, 1958, s. 199

⁸⁹ eng. ” Power is actualized only where word and deed have not parted company...”

⁹⁰ För en mer djupgående genomgång av maktbegreppet se Arendts bok *Om Våld* (2008) [1969]Göteborg: Daidalos.

⁹¹ *Potentialitet* är ytterligare ett begrepp Arendt hämtat hos Aristoteles. Potentialitet är motsatsen till Aristoteles begrepp *aktualitet*. ”Hos Aristoteles kontrasteras det verkliga, det som faktiskt föreligger, [aktualiteten] med det som genom ett tings natur eller väsen potentiellt finns inneboende i det som ännu oförverkligade möjligheter [potentialiteter].” <http://www.ne.se/lang/aktualitet>, Nationalencyklopedin, hämtad 2010-12-21.

⁹² Arendt, 1958, s. 200

⁹³ Arendt, 1958, s. 201. Det är detta vi idag kallar för *organisation*, menar Arendt.

⁹⁴ Arendt, 1958, s. 208

2.2 BUTLERS ANVÄNDNING AV PERFORMATIVITET OCH POLITIK

Judith Butlers performativitetsbegrepp är ett av de mest centrala inom den samtida genusvetenskapliga teoribildningen.

För Butler innebär performativitet ett *görande*. Detta handlar inte bara om *talakter* utan också om *kroppsliga handlingar*.⁹⁵ Relationen mellan dessa två är komplicerad och detta är något hon utvecklar i sin tidigare bok *Bodies that matter* (1993).

”Every time I try to write about the body, the writing ends up being about language.”⁹⁶ Detta är ett klassiskt Butlercitat. Hon menar vidare att kroppen självfallet inte är reducerbar till enbart språk utan att språket kommer ur kroppen. Talande är en kroppslig handling.⁹⁷

Det är genom detta *görande*, den såkallade *performativa* handlingen, som Butler teoretiserar kön och genus. Könskillnad är aldrig helt given men ej heller helt konstruerad⁹⁸ och det är inget Butler har för avsikt att fastlägga. Hon betonar vikten av att diskussionen kring könsskillnad förblir en ”open, troubling, unresolved, propitious”⁹⁹ fråga. Samma resonemang för hon kring begreppet *genus*: ”no simple definition of gender will suffice”.¹⁰⁰

För all typ av mänsklig aktivitet är *normer* en förutsättning. De behövs för att kunna förändra vår sociala värld. Men normer kan också kränka människor, och dessa bör därför bekämpas av rättviseskäl. Butler menar att *normativitet* har en dubbel betydelse. Hon skriver:

”On the one hand, it refers to the aims and aspirations that guide us, the precepts by which we are compelled to act and speak to one another, the commonly held presuppositions by which we are oriented, and which give direction to our actions. On the other hand, normativity refers to the process of normalization, the way that certain norms, ideas and ideals hold sway over embodied life, provide coercive criteria for normal ’men’ and ’women’.”¹⁰¹

Performativiteten kan utmana dessa normer, förutsättningen för det mänskliga, och leda till politisk förändring.

Butler exemplifierar *performativitet* genom att ställa frågor kring vad som händer när begrepp som *butch* och *femme* kan visa sig som en kritik mot enkla kopior av heterosexuell maskulinitet respektive femininitet.¹⁰² När de istället för att kopiera en heterosexuell norm, visar sig som exproprieringar som avslöjar att betydelserna som de förutsätts ha, inte är naturgivna. Detta resonemang följer av en slutsats i Butlers bok *Gender Trouble* (1990). Denna ”kopia”, som både *butch* och *femme* kan kategoriseras som, är i själva verket inte en kopia av något *original* utan visar

⁹⁵ Butler, Judith *Undoing gender* (2004) New York: Routledge. s. 198

⁹⁶ Butler, 2004, s. 198

⁹⁷ Butler, 2004, s. 172

⁹⁸ Butler, 2004, s. 186

⁹⁹ Butler, 2004, s. 192

¹⁰⁰ Butler, 2004, s. 184

¹⁰¹ Butler, 2004, s. 206

¹⁰² Butler, 2004, s. 209

också att originalet, den heterosexuella maskuliniteten respektive femininiteten, också är konstruerade. De så kallade ”originalen” är alltså också *performativt skapade*. Kopian har inget ursprung, utan båda är lika performativa.

Med slutsatsen att alla genusformer är performativt skapade, alltså att de utgör ett ständigt görande, ett ständigt återskapande, blir således alla genusnormer jämlika. Men, betonar Butler, vissa av dessa *performativt skapade* genusformer gör anspråk på ”naturens plats” eller på den symboliska nödvändighetens plats. De gör detta genom att dölja att de också är performativt skapade.¹⁰³

Denna performativt skapade, hierarkiska genusordning, kopplar Butler senare till vad det innebär att vara människa, hur det mänskliga skapas genom att det finns något icke-mänskligt, Det mänskliga skapas genom att det finns något *annat*, något som innebär ”att bli kallad överklig”¹⁰⁴. Detta blir en beteckning av människor när det blir en form av institutionaliserad särbehandling, det är att bli *den andra* mot vilken *det mänskliga* skapas.

2.2.1 Det performativa - det politiska

Med utgångspunkten att genus är *performativt*, innebär det således att genus i sig skapas som en effekt av en *performance*.¹⁰⁵ Att det i sig är jämställt i form av att alla genusformer är ett görande, finns det normer som styr vad som kan och vad som inte kan bli en verklig genusform. Dock blir normer både upprepade och ifrågasatta varje gång, varje ögonblick som performativiteten börjar sin *citeringspraktik*. Även om genus skapas performativt genom redan existerande normer, så kan dessa normer urholkas och avslöjas som icke-naturliga, genom performativiteten. Genom den performativa praktiken ser vi hur normer styr verkligheten men också hur verkligheten reproduceras och ändras.

Det är genom detta som det performativa blir politik. För Butler handlar det inte om att några ”nya” genusformer skapas och blir verkliga. Dessa genusformer som kan kallas ”nya” har funnits länge, men har inte släppts in i de begrepp som styr verkligheten.¹⁰⁶ Det handlar om att en ny politisk begreppsbildning är nödvändig.

Dessa normer har med politik att göra på det sätt att det är normen som begränsar sfären av vad som är mänsklig begriplighet. Denna begränsning har, i sig, stor betydelse för alla föreställningar om social förändring.¹⁰⁷ För en radikal, demokratisk förändrings skull, som för Butler såklart är eftersträvansvärt, krävs att vi inser att våra grundläggande kategorier kan och måste utvidgas, för att

¹⁰³ Butler, 2004, s. 209

¹⁰⁴ Butler, 2004, s. 217. ”to be called unreal”.

¹⁰⁵ Butler, 2004, s. 218

¹⁰⁶ Butler, 2004, s. 219

¹⁰⁷ Butler, 2004, s. 222

göra det som nu är icke-mänskligt och överkligt, mänskligt och verkligt. Det politiskt spännande ögonblicket ligger här i när subjekt (både individer och kollektiv) gör anspråk på en rättighet, gör anspråk på ett *levbart liv*.

2.2.2 *Liv och levbart liv*

Butler skiljer på *liv* och *levbart liv* och menar att *liv* handlar om den biologiska minimiformen av liv och *levbart liv* syftar till det mänskliga livet. Detta mänskliga liv handlar om *att leva sitt liv politiskt* i förhållande till makt, andra människor och i ansvarstagandet för en kollektiv framtid. Denna kollektiva framtid kräver dock tvister och gräl för det är något som en demokratisk politik kräver.¹⁰⁸ Frågan om liv är således politisk. Det viktiga är att inte ta det mänskliga, och vad det innebär, för givet. Vi måste tänka kritiskt om det viktiga sätt som det mänskliga skapas, återskapas och omintetgörs.¹⁰⁹

Det performativa har således inte enbart med genus att göra för Butler, utan allt som har med det mänskliga, det levbara livet, att göra. Hon exemplifierar till exempel också en performativ handling genom att lyfta de svarta sydafrikaner som gick till vallokalen för att rösta under apartheidtiden. De var institutionellt förbjudna sin rösträtt, men performativt återopade de rätten att rösta.¹¹⁰

Butler erkänner att vi behöver normer för att leva¹¹¹, men den politiska utmaningen är att utvidga dessa normer, att inkludera det som ansetts vara icke-mänskligt och överkligt. Det handlar inte bara om att förstå hur genusbegreppen införs och görs givna eller naturaliseras, utan också att se de moment där det binära genussystemet möter motstånd och utmanas, alltså i *performativiteten*.¹¹² Normerna behövs för att kunna bygga den kollektiva framtida världen, men det skall vara normer som inte tillhör någon, normer som måste kunna fungera som kollektiva, politiska samlingspunkter.¹¹³

För Butler handlar politik således sammanfattningsvis om ett ifrågasättande och problematiserande av begrepp och förtryckande normer som hindrar människor från att leva ett levbart liv, från att inkluderas och vara delaktiga i det mänskliga. Det krävs en politisk begreppsbyggnad, ”a conception of politics”¹¹⁴, som är inriktad på frågan om hur man skapar en värld där ingen behöver känna sig *överklig*.

¹⁰⁸ Butler, 2004, s. 226

¹⁰⁹ Butler, 2004, s. 222

¹¹⁰ Butler, 2004, s. 224

¹¹¹ Butler, 2004, s. 206

¹¹² Butler, 2004, s. 216

¹¹³ Butler, 2004, s. 231

¹¹⁴ Butler, 2004, s. 219

3. DEN JÄMFÖRANDE ANALYSEN

Både Hannah Arendts och Judith Butlers användning av begreppet *handling* respektive *performativitet* är mycket omfattande och mycket grundläggande i deras teori om politik och politisk handling. För både Arendt och Butler handlar dessa begrepp om förutsättningen för att vara människa, eller kanske snarare *villkoren* för mänskligheten. Villkoren för att tillhöra *det mänskliga*. Att vara människa är något som är direkt sammankopplat med *politik*, för dem båda. Den politiska handlingen är det mänskliga samhandlandet (*act in concert*).

Mitt fokus i analysen kommer jag att lägga på de tre olika breda likheter jag sett hos Butler och Arendt. Den första och grundläggande likheten behandlar det mänskliga som framträder genom handling och genom performativiteten samt de villkor som gör människor mänskliga. *Vem* som framträder och vem som kan inneha ett *levbart* mänskligt liv.

Den andra delen i analysen belyser likheten mellan Arendt och Butler i vad som krävs för att en handling skall kunna äga rum. Arendt talar om *en väv av relationer* och Butler talar om *normer* för att en handling skall kunna ske eller göras. För båda är dessutom förutsättningen ett kollektiv av människor, en pluralitet.

Den tredje övergripande parallellen mellan dem båda är hur de ser på sin egen politiska samtids. Faktum är att det skiljer drygt 45 år mellan dessa två böcker, *The Human Condition* (1958) och *Undoing Gender* (2004). Arendt teoretiserade mycket kring det som nu är Butlers samtids. I deras analyser av den politiska, offentliga samtiden finns det liknande grundläggande mönster och de belyser liknande problem. Dock uttrycker de olika grader av optimism kring möjligheten för politisk handling.

Det är dessa tre huvudområden som utgör grunden i min analys och kommer att fördjupas genom att lyfta olika citat där begreppen beskrivs och problematiseras.

3.1 *Vemets* tillblivelse och den *overkliga* existensen

Genom Arendts användning av *handling* uppstår och framträder människors *vemhet*. Detta vem kan endast framträda genom handling och denna handling sker i det offentliga och det är således här människor blir världsliga, mänskliga. Arendt talar om detta offentliggörande, det världsliga, som en andra födelse.

Judith Butler för ett liknande resonemang när hon talar om den *performance* som sker i genusgörandet. Genus visar sig således också genom en typ av handling, ett framträdande. En handling som görs gång på gång på gång.

Arendts intresse ligger som sagt hos detta *vem*, det som framträder och uppstår genom handling, och hennes intresse för *vad*, det som syftar till det biologiska, det som uppenbarar sig vid själva

födelsen, ”den första födelsen”, är genomgående. På ett liknande sätt talar Butler om *liv* respektive *levbart liv*. Här är det *liv* som syftar på det biologiska, det mänskliga livet i sig i form av födelse och död. Det *levbara livet* kan endast komma till sin rätt vid möjlighet att handla mänskligt, möjligheten att framträda som *vem* genom det performativa. För att betona hur central handling är för människan, skriver Arendt:

”This appearance, as distinguished from mere bodily existence, rests on initiative, but it is a initiative from which no human being can refrain and still be human.”¹¹⁵

Detta *vem* som framträder är det som visar likheterna (*pluralitet*) och olikheterna (*unicitet*) hos människor och det som gör människor verkliga, för sig själva och för varandra. Utan handling eller för den skull det performativa skulle en reell yttervärld eller en egen identitet aldrig kunna uppstå. Detta är något jag kan se hos både Arendt och Butler. Att inte ha möjlighet att framträda i det offentliga, att leva ett *liv*, som endast går ut på att hålla sig just vid *liv* blir att vara *overklig*, det som Arendt skulle benämna att leva världslöst. Det blir att vara icke-mänsklig, att vara *världslos*, endast en biologisk varelse. Butler skriver:

”To be called unreal and to have that call, as it were, institutionalized as a form of differential treatment, is to become the other against whom (or against which) the human is made. It is the inhuman, the beyond human, the less than human, the border that secures the human in its ostensible reality.”¹¹⁶

Eftersom det mänskliga, *vem*, framträder, gång på gång, genom handling, blir följdfrågan vad som inte framträder. Vad blir det icke-mänskliga? Detta *vad* eller detta *liv* som inte utgör en fulländad mänsklig existens. Butler tvivlar på om vi någonsin känt till vad som inkluderas i *det mänskliga*, kategorin har kanske alltid uteslutit dem som borde inkluderats. Butler menar att vi inte borde vara för snabba med att fastlägga vad det mänskliga innebär eftersom det, som sagt, hela tiden skapas, återskapas och omintetgörs.¹¹⁷ Det är just detta som utgör det *performativa* hos Butler och *handlingen* hos Arendt.

I citatet ovan belyses även att det icke-mänskliga, *det andra*, skapas i relation till det mänskliga, hos Butler, och motsvarande det världsliga hos Arendt. På det sättet visar sig det som görs icke-mänskligt på sätt och vis också genom handling, skulle Arendt säga, då handlingen i sig bygger på grundvillkoret kring likhet och olikhet.¹¹⁸ Genom handlingen så skiljer sig människor aktivt från varandra, skillnaderna liksom likheterna framträder. Vad som sedan gör att det skapas *världsliga* och *världslosa* människor har med handlingens utrymme att göra. Detta styrs enligt Butler av normer och enligt Arendt av väven av relationer, något jag återkommer till längre fram.

¹¹⁵ Arendt, 1958, s. 176

¹¹⁶ Butler, 2004, s. 217-218

¹¹⁷ Butler, 2004, s. 219-220 (sv.)

¹¹⁸ eng. *equality and distinction*. Arendt, 1958, s. 175

Handlingarnas område kan tyckas obegränsat, dock så har det en gräns. Det rör sig nämligen endast inom det mänskliga området, i snäv mening det politiska området. Den värld som skapas genom *tillverkning* utgör endast scenen för talande och handlande människor, och det är först då den får mening och betydelse, enligt Arendt.¹¹⁹ Detta sker när världen av ting genomkorsas av väven av relationer och de historier som skapat denna väv. Tillverkningen kan aldrig upprätta ett autonomt offentligt område där människor framträder som individer och inte som producenter, den kan endast vara en ”yttre ram” för *framträdesrummet*.¹²⁰

Sammanfattningsvis: det handlar om att ha fullständigt tillträde till det politiska området för att kunna tillhöra det mänskliga, det världsliga. Alla har inte tillgång till detta framträdesrum fullt ut, skulle både Butler och Arendt skriva under på, vilket jag återkommer till längre fram.

3.2 Ingen *handling* utan tal

För både Butler och Arendt inkluderar handlings- och performativitetsbegreppet *tal*.

I sin essä ”Bodily Confessions” i *Undoing Gender* så poängterar Butler avslutningsvis, angående bekännelsehandlingens¹²¹, denna talakts, karaktär:

”The fact that we always show something more or different than what we mean, and that we hand this unknowing part of ourselves to another to return to us in ways that we can not anticipate in advance.”¹²²

Den slutgiltiga analysen hos Butler blir vidare att om talande är en form av görande och om, bland annat, det som görs är jaget då är det i samtalet som något kan bli annorlunda.¹²³

Här blir det tydligt, det som också är så tydligt och grundläggande hos Arendt: all mänsklig handling måste ske i pluralitet, i det kollektiva, mellan människor. Arendt sammanfattar det slående i citatet:

”The calamities of action all arise from the human condition of plurality, which is the condition ’sin qua non’ for that space of appearance which is the public realm.”¹²⁴

Arendt passar vidare också på att krossa myten om ”den starke mannen som klarar sig bäst på egen hand.” Den psykiska och fysiska styrkan som har betydelse för *tillverkning*, har inget med handlande att göra.¹²⁵

¹¹⁹ Arendt, 1958, s. 276 (sv.)

¹²⁰ Arendt, 1958, s. 212 (sv. s. 287)

¹²¹ Butler resonerar kring bekännelseaktens karaktär: ”Although I began this chapter by focusing on the confession as an act that shifts the desire that it reports, especially when it takes place within the scene of analysis, I want to end the paper by remarking that the confession not only ”changes the subject” from the misdeed in question, but can work as well to occlude and rationalize a sense of guilt that derivable from no deed of one’s own.” Butler, 2004, s. 170

¹²² Butler, 2004, s. 173

¹²³ Butler, 2004, s. 173

¹²⁴ Arendt, 1958, s. 220

¹²⁵ Arendt, 1958, s. 188

Arendts syn på jaget är något som lyfts upp hos de som ser den feministiska potentialen i hennes teorier. Här finns en av de viktigaste likheterna med Butler. Liksom Butler ser Arendt jaget som något komplext, något mångfaldigt, vars identiteter alltid är performativt skapade.¹²⁶ Jaget i betydelsen *vemet* är något som framträder i tillblivelsen, ”den andra födelsen”, och detta är något som görs gång på gång på gång. I detta sammanfattas den huvudsakliga likheten mellan Arendt och Butler, det vill säga kritiken mot identitetspolitiken och synen på vemets tillblivelse som något som sker gång på gång på gång. I den andra födelsen, in i det världsliga hos Arendt och genom det performativa hos Butler.

Precis som Butler påpekar menar också Arendt att det måste finnas en interaktion mellan människor, inte bara ett tal *för* eller *mot*, andra människor. Arendt betonar även den viktiga distinktionen mellan *tal* och *prat*. Talet blir lätt prat, när det handlar om att tala *för* eller *mot* andra människor, det ger således inga upplysningar om individens identitet och talet har därmed förlorat sin egentliga mening.¹²⁷ För både Butler och Arendt är förutsättningen för handling och politik ett mänskligt kollektiv. Det är i handling med andra människor som det mänskliga blir till, och som också genus skapas.

Vilket är då detta *vem* som framträder genom handling? Och vilka förutsättningar krävs för att något skall kunna framträda? Vilka har tillgång till talet och inte enbart pratet? Det är här den *offentliga arenan*, *det politiska* kommer in. Vilka har tillträde till den? Vilka har således möjlighet att tillhöra det mänskliga, det världsliga? Detta styrs hos Butler av *normer* och hos Arendt av *väven av relationer*.

3.3 Normer och väven av relationer - förutsättningar för att möjliggöra verklig handling

Att handling och tal är något som sker *mellan* människor är tydligt vid det här laget, både för Arendt och för Butler. Men vad utgör då detta diffusa *mellan* som handlingen är så beroende av för att kunna existera och ske. Arendt benämner det *en väv relationer* och för Butler handlar det om *normer*.

Arendt använder *en väv av relationer* för att påvisa det faktum att denna relationsväv redan finns innan handlingen utövas. Väven av relationer har skapats av tidigare tal och handlingar och är därför full av motstridiga avsikter och syften. Denna väv finns redan där, utgör världsligheten, och påverkar om handlingen kan ske, om *vemet* kan framträda. Därför kan handlingens konsekvenser aldrig vara förutsägbara, och sällan förverkliga sitt ursprungliga mål. Det som är intressant är vad

¹²⁶ Jmfr. Honig, 1995 i (ed.) Honig, 1995, s. 149

¹²⁷ Arendt, 1958, s. 180 (sv. s. 244-245)

handlingens konsekvenser blir, eller för att fortsätta med Arendts metafor, hur den nya tråden förändrar väven.¹²⁸ För trots att dessa mänskliga relationer, denna struktur för handling redan finns där, så kan den förändras, och det radikalt. Det är denna förändringspotential som gör handlingen oförutsägbar.¹²⁹ För att väven av relationer skall bestå måste handling och ord stå i ständig kontakt med den.¹³⁰

Jag ser tydliga likheter mellan det som Arendt kallar en väv av relationer och det som Butler definierar, tillsammans med stora delar av den genusvetenskapliga disciplinen, som *normer*. Normer styr våra handlingar då de, liksom relationsväven, redan finns där när handlingen tar sin början. Normer både begränsar och gör handlingar möjliga. Existerande normer har skapats av tidigare tal och handlingar, de kräver ett ständigt görande och återskapande för att bestå. Butler skriver:

”Through recourse to norms, the sphere of the humanly intelligible is circumscribed, and this circumscription is consequential for an ethics and any conception of social transformation.”¹³¹

Liksom väven av relationer kan normer också förändras. Det finns möjlighet för dem som inte omfattas av normen kring vad som utgör det mänskliga, det levbara livet, att göra motstånd mot normen som förtrycker dem och stänger dem ute. Detta kan tillexempel göras genom *kroppen* i sig, vilket jag återkommer till längre fram. Butler skriver:

”To be excluded from the universal, and yet to make a claim within its terms is to utter a performative contradiction of a certain kind.”¹³²

Denna *performativa motsägelse* kan leda till hån och mer förtryck, men det kan också leda till förändring, att utveckla och revidera det som utgör föreställningen om det universellt mänskliga.¹³³ Det handlar om att spåra de moment där det binära genussystemet möter motstånd, där den heterosexuella könsdikotomin ifrågasätts, där genus visar sig formbart.¹³⁴ Normers paradoxala dubbelhet, för de som utestängs, sammanfattar Butler som följer: ”It is what you need to live; it is that which, if you live it, will threaten to efface you”.¹³⁵

Ytterligare en intressant likhet hos den respektive användningen av *normer* och *väv av relationer*, är att inom dessa är människor, men också genus, *i teorin* jämlika. Människor är jämlika i väven av relationer för att alla har lika lite, eller mycket, makt över vad ens handlingar får för konsekvenser.

¹²⁸ Arendt, 1958, s. 250 (sv.)

¹²⁹ Arendt, 1958, s. 190 (sv. s. 259)

¹³⁰ Arendt, 1958, s. 188 (sv. s. 256)

¹³¹ Butler, 2004, s. 222

¹³² Butler, 2004, s. 191. Här exemplifierar Butler gruppen lesbiska och bögar som exkluderade från ”det mänskliga” och ”universella mänskliga rättigheter”.

¹³³ Butler, 2004, s. 192 (sv.)

¹³⁴ Butler, 2004, s. 214

¹³⁵ Butler, 2004, s. 217

Vad handlingarna resulterar i bestäms av de människor man interagerar med och bygger på vilka normer som aktiveras.¹³⁶ Alla typer av genus är jämlika eftersom att alla genus är *performativt* skapade. Alla måste hela tiden skapas, återskapas och kopieras för att finnas till.

Denna jämlikhet är högst teoretisk och detta är något som både Arendt och Butler är fullt medvetna om. Som sagt, det finns människor som genom förtryckande normer inte tillåts tillträde till *det offentliga, det världsliga*. Människor utestängs och överkliggörs utifrån rådande normer och har inte tillträde till den offentliga arenan. Butlers exempel bygger uteslutande på olika typer av genustillhörigheter och följer upp resonemanget på följande sätt:

”...some of those performative accomplishments claim the place of nature or claim the place of symbolic necessity, and they do this only by occluding the ways in which they are performatively established.”¹³⁷

Arendt exemplifierar utanförskapet i den moderna tiden med förvärvsarbetare som är helt inriktade på sitt livsuppehälle.¹³⁸ Men som sagt. Detta är föränderligt, ingenting är givet.

Det performativa handlar inte bara om talakter eller talhandlingar utan det handlar också om *kroppen* i sig. Den kroppsliga aktiviteten är inte helt begränsad av normer utan kroppen kan i och med sin förändringspotential också förändra normer, genom genusbråkande. Att detta kan vara en politisk handling exemplifierar Butler med hjälp av *drag*. Kroppen utmanar här det som ansetts fast och oföränderligt. Att detta blir en politisk handling har att göra med att man ifrågasätter det som förutsätts vara det givet verkliga. Verklighetsföreställningar kan på så sätt omskakas och förändras och nya verkligheter kan uppstå.¹³⁹ För att förändra de mänskliga villkoren, genom politisk handling, krävs det som Arendt kallar *framträdelserum*. En arena för det politiskt verkliga.

3.4 Framträdelserummet - en förutsättning för att bli verklig.

Det offentliga, det politiska är arenan för handling och det är tätt sammankopplat med det som Arendt benämner som *framträdelserummet*. Man kan säga att väven av relationer är framträdelserummet i sin vidaste mening. Dock kan detta rum vara i mindre skala då det uppstår så snart människor interagerar med varandra. Det kan således uppstå mellan endast två individer. Arendt menar att politiskt och mänskligt talat så är *framträdelse* och *verklighet* samma sak.¹⁴⁰ Det är i framträdelserummet människan blir verklig, världslig, innan, i det privata, *kan* hon leva ett liv med en känsla av att vara levande men knappast en verklighetskänsla.¹⁴¹

¹³⁶ Jmfr. Hansen, Philip *Hannah Arendt - Politics, history and Citizenship* (1993) Oxford: Polity Press. s.52

¹³⁷ Butler, 2004, s. 209

¹³⁸ Arendt, 1958, s. 199

¹³⁹ Butler, 2004, s. 217

¹⁴⁰ Arendt, 1958, s. 199

¹⁴¹ Arendt, 1958, s. 199 (sv. s. 270)

Normer och framträdelserum kan förändras och tillgängliggöras genom handling och genom det performativa. Det är detta som utgör det politiska. Väven av relationer och normer består och hålls samman genom ett av politikens nyckelbegrepp: *makt*.

3.5 Makt - nödvändigt för det offentliga

Precis som jag lyfte i min redogörelse under rubriken *Begreppsanvändning* så är makt ett centralt begrepp i Arendts användning av *handling* och *politik*. Arendt menar att det som håller samman de mänskliga relationerna efter att handlingen är över är *makt*. *Makt* är förutsättningen för allt politiskt liv, för att ett offentligt område, ett framträdelserum mellan talande och handlande människor, skall existera.¹⁴² Makten har gränser i och med att det finns andra maktgrupper samtidigt.

Butler skriver, angående att det alltid kommer att råda politiska skillnader i vad ett *levbart liv* innebär:

”But this is only because to live is to live a life politically, in relation to power, in relation to others, in the act of assuming responsibility for a collective future.”¹⁴³

För Butler är *makt* också något väldigt grundläggande. Det är i boken *Gender Trouble* (1990) som Butler utvecklar sin syn på makt.¹⁴⁴ Butler menar att det är makten som producerar de mänskliga subjekten.¹⁴⁵ Det är makten som kategoriserar människor och definierar identiteter, som till exempel ”man” och ”kvinna”. Liksom Arendt kritiserar Butlers synen på makt som något konstant innehav, någon essentiell egenskap. Identitetskapande, bilden av ”vad är”, har skapats på grund av makt och inte på grund av något slumpartat. Dessa identitetskategorier är, som sagt, effekter av institutioner, diskurser och praktiker. Hannah Arendts och Judith Butlers gemensamma kritiska syn på idén om fasta, ursprungliga identiteter är nu ett påvisat faktum. Genom denna kritiska inställning till identitetspolitik så gör de liknande analyser och kritiker av sin politiska samtid.

3.6 Den politiska samtiden och synen på politisk förändring

Den feministiska potentialen hos Arendt ligger således sammanfattningsvis i det politiska, i handlingen, förutsättningen för det politiska. Att hon, liksom Butler, betonar att samhandlingen mellan människor, det som utgör det politiska, bör grunda sig i människors skillnader och i pluraliteten, och inte i idén om den fasta identiteten.¹⁴⁶ Det är precis detta som gör henne intressant

¹⁴² Arendt, 1958, s. 200

¹⁴³ Butler, 2004, s. 226

¹⁴⁴ Butler, Judith *Gender Trouble - Feminism and the Subversion of Identity* (1999) [1990] New York: Routledge

¹⁴⁵ Jmfr. Chambers and Carver (2008)

¹⁴⁶ Jmfr. Honig 1995

och aktuell idag och det var just detta hon fick kritik för bland sina samtida feministiska läsare, de som sökte efter något gynocentriskt i Arendts texter.

Arendt var starkt kritisk till sitt samtida politiska klimat. Hon kritiserar massamhället på en mängd olika punkter och kritiserar analysen av det politiska området på följande sätt:

”The basic error of all materialism in politics [...] is to overlook the inevitability with which men disclose themselves as subjects, as distinct and unique persons, even when they wholly concentrate upon reaching an altogether wordly, material object.”¹⁴⁷

Att förneka detta är att förvandla människors till något de inte är. Genom att förneka handlingens grundläggande villkor, att visa människors identiteter, så förnekar man även verkligheten som sådan.

Detta är precis den problematik som Butler, tillsammans med flertalet andra samtida feministiska teoretiker, också ser idag. Pluraliteten inom den feministiska rörelsen är något som bör belysas och problematiseras. Frågor som vilka är *vi*? Vilka inkluderas respektive exkluderas? Vilka kvinnor? I vems namn talar feminismen? Vad är feminismens politiska objekt? är frågor som fortfarande är aktuella och som börjat problematiseras på allvar de senaste åren, inte minst med queerbegreppets snabba politiska spridning.

Butler anser dock att feminismen inte har förlorat sig i enbart självreflektion som gör den politiska rörelsen kontraproduktiv och bristande i sin politiska förändringspotential. Hon hävdar att det är just detta som håller rörelsen levande. En politisk praktik som inte strävar efter att göra oenighet till enighet, utan att hela tiden behålla motståndet mot en identitetspolitik.¹⁴⁸ Butler betonar att den feministiska teorin och den feministiska sociala rörelsen aldrig är helt åtskilda. Hon argumenterar för att teori i sig är förändrande, men att det givetvis också krävs andra innovationer på politisk och social nivå. Så som till exempel aktioner och institutionaliserad praktik. Dock påpekar Butler att alla dessa politiska praktiker grundar sig i någon form av teori som är antagen på förhand. Vad som till exempel utgör mänskligt handlande och vad det kan bli och vad som utgör de nödvändiga villkoren för ett levbart liv.¹⁴⁹

Arendt var som sagt skarpt kritisk till sitt samtida moderna samhälle, det hon kallar massamhället. Här konstaterar hon att handlingen har ersatts av *beteende* i den nya, moderna tiden. Det Arendt här syftar på är att i det moderna, byråkratiska samhället har handlingarna ersatts av ett från samhället förväntat beteende. Regler och lagar hjälper till att socialt normera den enskilde.¹⁵⁰ Det finns en inneboende konformism i samhället, vilket innebär att man strävar efter det beteende

¹⁴⁷ Arendt, 1958, s. 183 (sv. 248-249)

¹⁴⁸ Butler, 2004, s. 175 (sv. s. 179)

¹⁴⁹ Butler, 2004, s. 204 (sv. s. 204)

¹⁵⁰ Arendt, 1958, s. 40 (sv. s. 71)

som gör att man passar in i en viss grupp. Ett eftersträvande att passa in i rådande normer och i och med detta svårigheten att hävda något avvikande. Detta gör att handlingen, och därmed ett villkor för det mänskliga, går förlorat. Världen har, enligt Arendt, förlorat sin förmåga att församla människor, alltså att skilja *och* förbinda dem.¹⁵¹ Detta handlar om att det offentliga området förändrats, tingvärlden, som håller människor samman och hindrar dem från att ”falling over each other, so to speak”,¹⁵² förändras. Människor fortsätter att samlas i gemenskap men kan inte längre samlas och frånskiljas genom något gripbart.

Arendt anser här att det sociala, snarare än det politiska, tar över det offentliga området och i och med detta går det politiska förlorat. Det offentliga fortsatta existens bygger på erkännandet av att alla intar olika platser i det offentliga rummet i kombination med grundvillkoret pluralitet. Att detta går förlorat blir mer sannolikt ju större grupper av människor i en politisk gemenskap samhället konstruerar. Människors handlingsförmåga, det politiska, försvinner. Denna utveckling, mot ett samhälle byggt på ett fastlagt, normativt beteende snarare än handlingar, med fler och fler människor som följer dess normer och lagar, gör att de som avviker kommer te sig mer och mer avvikande. Toleransen mot de som avviker kommer att minska mer och mer, menar Arendt.¹⁵³

Arendt sammanfattar följderna av detta:

”Statistically, this will be shown in the leveling out of fluctuation. In reality, deeds will have less and less chance to stem the tide of behavior, and events will more and more lose their significance, that is, their capacity to illuminate the historical time.”¹⁵⁴

Denna dystra analys av sin politiska, samhällsliga samtids som Arendt gjorde är något som även Butler ser, men hon betonar i högre grad förändringspotentialen. Butler ser, som den ovanstående analysen visat, stora problem med hur dagens politiska, offentliga värld är utformad. Villkoret alla människors rätt till ett verkligt levbart liv är något som inte är verklighet idag. Butler menar att den radikala, demokratiska förändringen ligger i just att se att våra fastlagda kategoriseringar av människor kan och måste utvidgas. De måste bli mer öppna och mer mottagliga för den pluralitet som utgör det mänskliga. Butler sammanfattar sitt intresse för det politiska på följande sätt:

”What moves me politically, and that for which I want to make room, is the moment in which a subject - a person, a collective - asserts a right or entitlement to a liveable life when no such prior authorization exists, when no clearly enabling convention is in place.”¹⁵⁵

Butler följer upp resonemanget på följande sätt, för att betona problematiken kring vilka handlingar som är rätt att utföra. Hon exemplifierar detta genom att ställa Hitler mot apartheidmotståndare,

¹⁵¹ Arendt, 1958, s. 53 (sv. s. 85)

¹⁵² Arendt, 1958, s. 52 (sv. s. 85)

¹⁵³ Arendt, 1958, s. 43 (sv. s. 74)

¹⁵⁴ Arendt, 1958, s. 43

¹⁵⁵ Butler, 2004, s. 224

båda åberopade rättigheter som tidigare inte haft något berättigande. Hade de lika stor rätt till detta? Butlers svar är nej. För att avgöra detta menar hon att man bör ställa sig frågan: ”what forms of community have been created and through what violences and exclusions have they been created?”¹⁵⁶

För Butler handlar det alltid om strävan efter att öppna det mänskliga för de människor som tidigare uteslutits och inte erkänts delaktiga.

I sin gemensamma utgångspunkt i en kritik av identitetspolitik ser både Arendt och Butler liknande mönster i sin samtid, men med olika grader av optimism på hur framtiden kan te sig. De konstaterar båda att i sina samtida, men olika, samhällen så fortsätter människor att exkluderas från den verkliga, mänskliga existensen. Människors fortsätter att kategoriseras utifrån fastlagda rådande normer och i och med detta fråntas de rätten till levbara liv.

Masssamhällets växande grupperingar av människor förintar det politiska handlandet och leder till ett institutionaliserat urholkande av pluraliteten, hävdar Arendt. Arendt kan tyckas ha en mer svart syn på det moderna, och människors förmåga att handla inom det, än Butler.

Butler skriver samtidigt också utifrån delar av det framtidsscenario som Arendt talade om, och har en mer optimistisk syn på människors förmåga att förändra. Trots att människor fortsätter att förtryckas, tvingas till ett icke-levbart liv, och fasta identitetskategorier kring kön och sexualitet kan te sig mycket svåra att politiskt förändra, så är en radikal förändring möjlig.

4. SLUTDISKUSSION

4.1 Slutsatser

Syftet med den här uppsatsen var bland annat att visa att Hannah Arendt *de facto* är en feministisk teoretiker. Detta har gjorts genom att jämföra ett av hennes huvudbegrepp, *handling*, med Judith Butlers begrepp *performativitet*. Genom att först redogöra för Arendts handlingsbegrepp och Butlers performativitetsbegrepp och sedan problematisera och jämföra dem så har ett flertal grundläggande likheter framkommit.

Butler och Arendt har en liknande syn på vad politik är, och synen på vad villkoren för mänskligt levbart liv är. De är båda djupt kritiska till identitetspolitik och menar båda att mänskliga identiteter skapas och omskapas genom handling. Dessa identiteter är med andra ord aldrig fasta utan rörliga och föränderliga.

¹⁵⁶ Butler, 2004, s. 225

Villkoren för att vara mänsklig är både för Arendt och Butler förmågan att handla, och förmågan att på det sättet framträda som *vem*, en *verklig* människa i betydelsen *världslig*. Arendt liksom Butler vet att detta styrs av historiskt etablerade värdenormer och diskurser, om vad och hur vissa typer av människor bör agera och leva för att förstås som verkliga. Båda är samtidigt medvetna om hur rörligt och föränderligt detta är. Den *väv av relationer* som Arendt pratar om kan förändras och så också de *normer* som bland annat styr genusgörandet som Butler redogör för.

Denna rörlighet, denna kopiering av genusformer, detta genusgörande som Butler talar om liksom Arendt ständiga upprepning att handlingen är en primär mänsklig aktivitet, är det centrala i deras teorier kring det mänskliga. Det är här vi visar oss för andra, blir *världsliga* och verkliga, på nytt och på nytt.

Vad gäller den politiska samtiden framträder enligt min mening, utifrån *The Human Condition*, en ganska svart analys från Arendts sida av det moderna samhället och den moderna människans villkor. Arendts analys av sin samtid, en analys i andra världskrigets efterdyningar innan diskursen kring välfärdsamhället tagit fart, förutspår ett svartare framtidsscenario än det samhälle Butler nu ser en så stor förändringspotential i. Butler anser inte att människans handlingsförmåga helt har gått förlorad. Hon ser tvärtom en stor politisk förändringspotential och visar på flertalet verkliga politiska aktioner som påvisat detta. Ett exempel på detta är den queerteori som utvecklats och tagit fart de senaste åren och med den också den politiska queerrörelsen, som ser olika ut men som grundar sig i en kritik av bland annat identitetspolitik.

4.2 Nya tankar och reflektioner

Att enbart reflektera och gräva ner sig i ett par begrepp hos dessa två filosofer, har självklart inneburit stora begränsningar och givit upphov till många nya frågor och reflektioner. I uppsatsen har dessa frågor inte delgivits utrymme, då det skulle inneburit sidospår från dess syfte och frågeställningar.

Arendts syn på politisk handling utvecklas i flertalet av hennes böcker där hon redogör för sin användning av andra centrala politiska begrepp, som till exempel *frihet* och *våld*. Dessa har jag inte haft möjlighet att lyfta fram här. Det är dock högt relevant att problematisera dem i framtida forskning kring Arendts relevans som politisk teoretiker idag. I boken *Om Våld (On Violence)* talar hon om relationen mellan politik, makt och våld. Hon betonar våldshandlingar som något illegitimt men samtidigt förståeligt i dagens samhälle, där människor hindras från att handla. Våldet blir enligt Arendt en desperationsreaktion till följd av att människan håller på att mista sin

handlingsförmåga.¹⁵⁷ Detta är bara en av flera intressanta tankar kring politisk förändring som behandlas i denna bok. Även Arendts bok *Mellan det förflutna och Framtiden (Between past and future)*, som kom ut för första gången 1954, behandlar politik. Här behandlas framförallt politiskt tänkande som är förankrat i verkliga politiska händelser. Arendt betonar själv att denna essäsamlings syfte inte är till för att påvisa *vad* man ska tänka, utan snarare *hur* man ska tänka, om politik och politisk handling.¹⁵⁸

Efter att ha läst dessa texter av Arendt, för att sedan endast ha möjlighet att belysa och problematisera en bråkdel av hennes omfattande teorier kring politik och mänsklig existens i denna uppsats, återkommer mina tankar oftare och oftare till hur hon faktiskt hade sett på den västerländska politiska samtiden. Skulle hon på ett liknande sätt tagit avstånd från alla delar av den feministiska rörelsen idag? Den mängd olika rörelser och teoribildningar som inte längre präglas av fasta könsidentiteter och som mer eller mindre har en direkt koppling till queeraktivism och queerteori. Den teori som på många sätt grundar sig just i kritik av identitetspolitik, det som Arendt också så djupt kritiserade.

4.3 Vidare reflektioner kring Hannah Arendts relevans idag

Arendt och Butler delar den kritiska synen på identitetspolitik. Identitetspolitik som bygger på fasta kategorier kring kön, genus och sexualitet. Denna typ av politik präglade den feministiska rörelsen under Arendts samtid så faktumet att hon tog avstånd från denna ”kvinnorörelse”, ter sig nu för mig självklart. Lika självklart som den besvikelsen 70-talets feminister upplevde efter att ha letat efter något gynocentriskt i Arendts texter, och självklart inte funnit något. Under sin livstid var Arendt, som jag uppfattat det, helt ignorerad av feminister. Detta är spännande med tanke på att mycket av det som Arendt hävdade redan påpekats av en annan av 1900-talets, enligt min mening, främsta feministiska filosofer Simone de Beauvoir. Hennes bok *Det andra Könet* (1949) var revolutionerande i sin syn på kvinnan, som något som skapas och inte är fast eller essentiellt. Att jämföra likheterna och skillnaderna mellan de Beauvoirs filosofi kring kvinnans ställning som ”det andra könet” med Arendts teorier kring den mänskliga existensen vore mycket spännande att göra i framtiden. Jag anser att de båda två innehar en dagsaktualitet av ett mycket intressant slag. Skillnaden var dock att de Beauvoir blev uppmärksammas och hyllad av feminister för sina texter redan under sin livstid, tillskillnad från Arendt.

¹⁵⁷ Arendt, 2008 [1969], s. 81

¹⁵⁸ Arendt, Hannah, *Mellan det förflutna och framtiden - åtta övningar i politiskt tänkande* (2004) [1954], Göteborg: Daidalos, s. 20

Precis som Butler påpekar i dialogen med Spivak så är Arendt en av 1900-talets första politiska teoretiker att tala om politik som något *performativt*. Att komma bortom en kategorisering av människor, som något givet och/eller som något fast är något som, fortfarande är högaktuellt att lyfta, genom teori och praktik. Genom analysen med Butler, har vi sett att är långt ifrån verkligt och framträdande i politiska begrepp och politiska institutioner.

Arendt hade delvis rätt i sin redogörelse av den möjliga politiska, mänskliga framtiden. En framtid som nu blivit vår samtid. I ett massamhälle kommer de som avviker aldrig att kunna vara jämlikar, var något Arendt krasst konstaterade. Och visst är det så. Precis som Butler konstaterar så finns det människor som idag inte fullt ut tillåts att leva ett verkligt liv, ett levbart liv, utan görs till avvikare, de andra, mot vilket det verkliga skapas. Efter detta dystra konstaterande bör det dock påpekas ännu en gång att förändringar av dessa mänskliga villkor är fullt möjliga.

4.4 Avslutningsvis

Under de 45 år som skiljer *The Human Condition* och *Undoing Gender* åt så har den politiska verkligheten för människan förändrats radikalt. Politiska handlingar har gett resultat för människors rätt till ett levbart liv. Människor har krävt och tagit sina rättigheter och de har på flera plan lyckats träda fram och blivit det världsliga. Tagit sig rätten att vara mänskliga.

Att teorier är förändrande i sig är något centralt hos Butler och politiska förändringar skulle inte varit möjliga utan politiska teoretiker som till exempel Hannah Arendt och Judith Butler.

Att utveckla teorier kring den performativa politiken, den samhandlande människan, och att det är detta som utgör villkoren för den mänskliga existensen, är något som kommer att vara aktuellt inom den fortsatta genusvetenskapliga forskningen. Här spelar Hannah Arendts tänkande en fortsatt viktig roll.

5. Litteraturlista

5.1 Tryckta källor

Andersson, Jan & Furberg, Mats, 1984, *Språk och påverkan - om argumentationens semantik*. 8:e upplagan. Stockholm: Bokförlaget Thales.

Arendt, Hannah, 2004 [1954], *Mellan det förflutna och framtiden - åtta övningar i politiskt tänkande*. Göteborg: Daidalos

Arendt, Hannah, 1958, *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago press

Arendt, Hannah, 1998 [1958], *Människans Villkor Vita Activa*. Göteborg: Daidalos

Arendt, Hannah, 2008 [1969] *Om våld*. Göteborg: Daidalos

Austin, John Langshaw, 1975 (2:a upplagan) (ed.) J. O. Urmson och Marina Sbisa *How to do things with words*. Cambridge: Harvard University Press.

Barad, Karen, 2003, "Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter" i *Signs*, Vol. 28, No. 3. Gender and Science: New Issues (Spring, 2003), pp. 801-831. The University of Chicago Press

Beckman, Ludvig, 2005, *Grundbok i idéanalys - Det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus förlag.

Benhabib, Seyla, 1996, *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt*. Thousand Oaks: SAGE publications.

Butler, Judith, 1999 [1990], *Gender Trouble - Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge

Butler, Judith, 2004, *Undoing gender*. New York: Routledge

Butler, Judith, 2006 [2004] *Genus Ogjort - Kropp, Begär och Möjlig existens*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag

Butler, Judith & Spivak, Gayatri Chakravorty, 2007, *Who sings the nation-state? Language, politics, belonging*. Calcutta: Seagull Books

Chambers, A. Samuel & Carver, Terrell, 2008, *Judith Butler and Political Theory - Troubling Politics*. New York: Routledge

Gallie, Walter Bryce, 1956, "Essentially Contested Concepts", i *Proceedings of the Aristotelian Society*, vol. 56, 1956.

Hansen, Philip, 1993, *Hannah Arendt - Politics, history and Citizenship*. Oxford: Polity Press

Honig, Bonnie, 1995, "Toward and Agonistic Feminism: Hannah Arendt and the politics of identity" i *Feminist Interpretations of Hannah Arendt*, 1995, ed. Bonnie Honig. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania University Press

Israel, Joachim, 1988, i "Förord" i Arendt, Hannah, 1998 [1958] *Människans Villkor Vita Activa*. Göteborg: Daidalos

Kirby, Vicki, 2006, *Judith Butler: live theory*. London: Continuum International Publishing Group

Kristeva, Julia, 1999, *Hannah Arendt* vol. 1 av *Female Genius: Life, Madness, Words - Hannah Arendt, Melanie Klein, Colette*. New York: Columbia University Press

Retzlaff, Joachim, 1998, Fotnot 1 i "I Inledande anmärkningar" i Arendt, Hannah, 1998 [1958] *Människans Villkor Vita Activa*. Göteborg: Daidalos

Sartori, Giovanni, 1984, "Guidelines for Concept Analysis" i *Social Science Concept - A systematic Analysis*, 1984, ed. Giovanni Sartori. Beverly Hills, California: Sage Publications, Inc.

Villa, Dana (red.), 2000, *The Cambridge Companion to Hannah Arendt*. Cambridge: Cambridge University Press

5.2 Otryckta källor

Butler, Judith, 2009, Föreläsning: "Hannah Arendt, Ethics, and Responsibility." Saas-Fee: European Graduate School <http://www.youtube.com/watch?v=vOwdsO6KkkI> Hämtat: 2010-12-20

<http://www.ne.se/lang/konformism>, Nationalencyklopedin. Hämtat: 2010-12-01

<http://www.ne.se/lang/aktualitet>, Nationalencyklopedin. Hämtat: 2010-12-21

Filosofen Hannah Arendt är en av 1900-talets viktigaste politiska tänkare.

Filosofen Judith Butler är en av vår samtids viktigaste politiska, genusteoretiker.

Utifrån dessa två filosofer behandlas här frågor kring villkoren för det mänskliga.

Vad utgör den mänskliga handlingen och vilken politisk innebörd har det att alla genus är performativt skapade? Vilka har tillgång till det mänskliga, det världsliga och vad är det som styr detta? Vilka politiska förändringar krävs för att möjliggöra alla människors rätt till ett levbart liv?